

SADREDDİN ZÂDE TELHİSÎ
MUSTAFA EFENDİ VE CERİDESİ

Bir Osmanlı
Kadısının
Günlüğü

Asırları aşarak günümüze ulaşan günlükler ve notlar geçmişi tanımak için kullanılan ve belki de en samimi olan bilgi kaynaklarıdır. Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi de tuttuğu günlüğüyle yaşadığı devri bütün açıklığıyla ortaya koyar...

PROF. DR. İSMAİL E. ERÜNSAL

Osmanlılarda, herhangi bir seferi günü gününe kaydeden bazı kaynaklar mevcutsa da, muhtelif devirlerin siyasi, iktisadi ve içtimai hâdiselerine dair bize bilgi veren hatıra nevinden eserlere pek rastlanmaz. Orta Çağ İslâm dünyasında ise oldukça erken dönemlerde kaleme alınmış hatırat türünden eserlere rastlanmaktadır. Bu eserlerin bir kısmı muyâvemât, yevmiyât, havadis, ta'lik gibi isimler taşımakta; bir kısmı da sadece tarih olarak adlandırılmaktadır. Bağdad, Şam, Humus, Mekke gibi bazı şehirlerde meydana gelen hâdiseleri nakleden bu türdeki eserler daha çok, içinde müellifin bulunmadığı toplumsal hadiselere, doğal afetleri, tayinleri vs. nakletmektedir.

Osmanlı döneminde sarayda görevli sır kâtiplerinin tuttukları günlük notlardan meydana gelen ve "rûznâme" olarak adlandırılan defterler ise daha çok padişahların etrafında cereyan eden vakaları kaydettiklerinden bir çeşit resmî günlük hüviyetindedir. Yazımıza konu olan Mustafa Efendi'nin ceridesi ise bugünkü manada günlük hadiselerin kaydedildiği bir hatıra defteridir.

Mustafa Efendi, Sadreddinzâdeler denilen önemli bir ulema ailesine mensuptur. Defterindeki notlardan anladığımızı göre akrabaları arasında şeyhülislâmlar ve kazaskerler bulunmaktadır. Amcasının oğullarından biri de sadrazamlık mevkiine yükselmiştir.

Mustafa Efendi, ceridesini tutmaya 1123 Muharreminde (Şubat 1711) başlamış ve ölümüne kadar (27 Ramazan 1148/10 Şubat 1736) günü gününe, dikkatini çeken vakaları, siyasi hâdiseleri, tayin ve azilleri, bazı eşya ve yiyecek fiyatlarını kaydetmiş; yer yer de kendisi hakkında bilgiler vermiştir.

Defterin ilk 13 sayfası düzensiz bir şekilde yapılmış kayıtlar, bir naat ve ilahiler, çeşitli hâdiselere ebcedle düşürülmüş tarihlerle doludur. Mustafa Efendi kadı olarak görev yaptığı yerlere gidip-gelirken orucunu tutamamış ve defterinin başında da bundan dolayı kaç günlük oruç borcu olduğunu belirtmiştir.

Mustafa Efendi hakkında ceridesinde, notlarını düzenli bir şekilde tutmaya başladığı 1123 Muharremine (Mart 1711) kadar başkaca önemli bir bilgiye tesadüf edilmemektedir. Mustafa Efendi bu tarihte ma'zûl olarak İstanbul'da bulunmaktadır. 1123 (1711) yılı içinde yaptığı ziyaretlerden, görüştüğü kimselerden söz etmekteyse de, herhangi bir görevde olduğunu belirtmemektedir. Kendisinin bir göreve tayini hakkındaki ilk kaydı, Manisa Kadılığı'na tayini münasebetiyle 7 Ramazan 1124 (8 Ekim 1712) tarihinde yapmıştır.

Mustafa Efendi 10 Şubat 1735 tarihinde yazdığı bir kayıтта oruç tutamayacak ve teravihe gidemeyecek kadar hastalandığını bildirmektedir.

Resmî kıyafetlerini giymiş bir Osmanlı kadısı

Mustafa Efendi'nin bu tarihten sonra yazdığı notlarda bir azalma olmuştur. 1735 Kasım'ından sonraki kayıtları titrek bir elle ve güçlkle yazdığı görülmektedir. Ramazan ayında Sadık Efendi tarafından yapılan bir kayıt ise, Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi'nin "şehir-i sıyâmın yirmi yedinci Kadir Gecesi" öldüğünü bildirmektedir.

Mustafa Efendi kayıtlarını tutarken her sayfayı bir aya tahsis etmiş ve günleri belirtirken de ebced hesabını kullanmıştır. Defterdeki bu ay ve günlerle ilgili bölmelerin önceden hazırlandığı anlaşılmaktadır. Çünkü defterde Mustafa Efendi'nin ölümünden sonraki tarihleri ihtiva eden boş sayfalar bulunmaktadır.

Defterin son sayfalarına Sadık adında birinin 1235 (1819 /1820) tarihinde bazı kayıtlar yaptığı görülüyor. Aynı şahıs Mustafa Efendi'nin yaptığı kayıtlardan birkaçının kenarına da notlar düşerek bazı konulardaki düşüncelerini açıklamıştır.

Mustafa Efendi Ceridesi'nden Notlar:

Mustafa Efendi ceridesinin muhtevasını ve o devri yansıtan değişik türdeki kayıtlardan bazılarını sadeleştirerek nakledeyim:

25 Eylül 1711

Şeyhülislâm hazretleri rahatsızlandığından padişahımız Sultan Ahmed Han Hazretleri Cuma namazından sonra saadethânelerini şerefendirip gönüllerini hoş etmişlerdir. Allah ömürlerini uzun etsin.

21 Aralık 1711

Şeyhülislâm hazretlerinin hastalıkları devam ettiginden, verdikleri fetvalarda imza yerine mühür vurmaları ve sadece "olur", "olmaz" yazmaları için padişahımız hatt-ı hümayûn çıkardılar.

2 Ekim 1712

Bugün güneşin doğuşundan üç buçuk saat sonra bazen kürek bazen akıntı gücüyle Gelibolu önlerine gelinip demir atıldı ve karaya çıkılarak Yazıcı Efendi Hazretlerinin türbe-i şerifleri ziyarete gidildi. Dua edilip merhumun müellif nüshası ve meşhur-ı âlem olan eseri de görüldükten sonra yanlarındaki Ahmed Bican hazretleri dahi ziyaret olundu.

23 Kasım 1713 [Bursa]

Cuma namazını Ulu Cami'de kıldıktan sonra Hisar'a çıkıp Manastır'da medfün Sultan Orhan ve yanlarında medfün babaları Osmancık ziyaret olundu. Orhan Gazi'nin türbesinin

dışında asılı olan davul çalındıkta türlü sesler verdiği gibi duyanların söylediklerine göre ordu bir sefere çıkmadan önce de bazı geceler kendi kendine çalınır imiş.

9 Aralık 1713 [Bursa]

Bugün Çekirge tabir ettikleri Küçük Kaplıca'ya varılıp öğle namazını yol üzerindeki merhum Fatih'in babası Sultan Murad Camii'nde kıldıktan sonra türbeleri de ziyaret olundu. Merhumun türbesi diğer padişahların türbelerinden farklıdır; üstünde sanduka ve örtü olmayıp mermer sandukanın içi toprakla doludur. Kabirlerinin üzerine yağmur yağması için bir miktar açık yeri de vardır. Allah rahmet eylesin.

22 Eylül 1715

Şiddetli yağmur yağdı. Bu mübarek senede o kadar su sıkıntısı çekildi ki hamamlar kapanıp İstanbul'un birçok yerinde kuyu suyu kullanıldı. Nisan ayından bugüne kadar bir damla yağmamıştı.

29 Aralık 1715

Bugünlerde esnafa samur giymek yasaklandı.

3 Şubat 1716

İstanbul ve Galata ve etrafta olan gayr-ı müslim evleri aranıp evinde silah bulunan asılır diye ferman çıkarıldı. Bu konuda mahalle imamlarına da tenbihte bulunuldu.

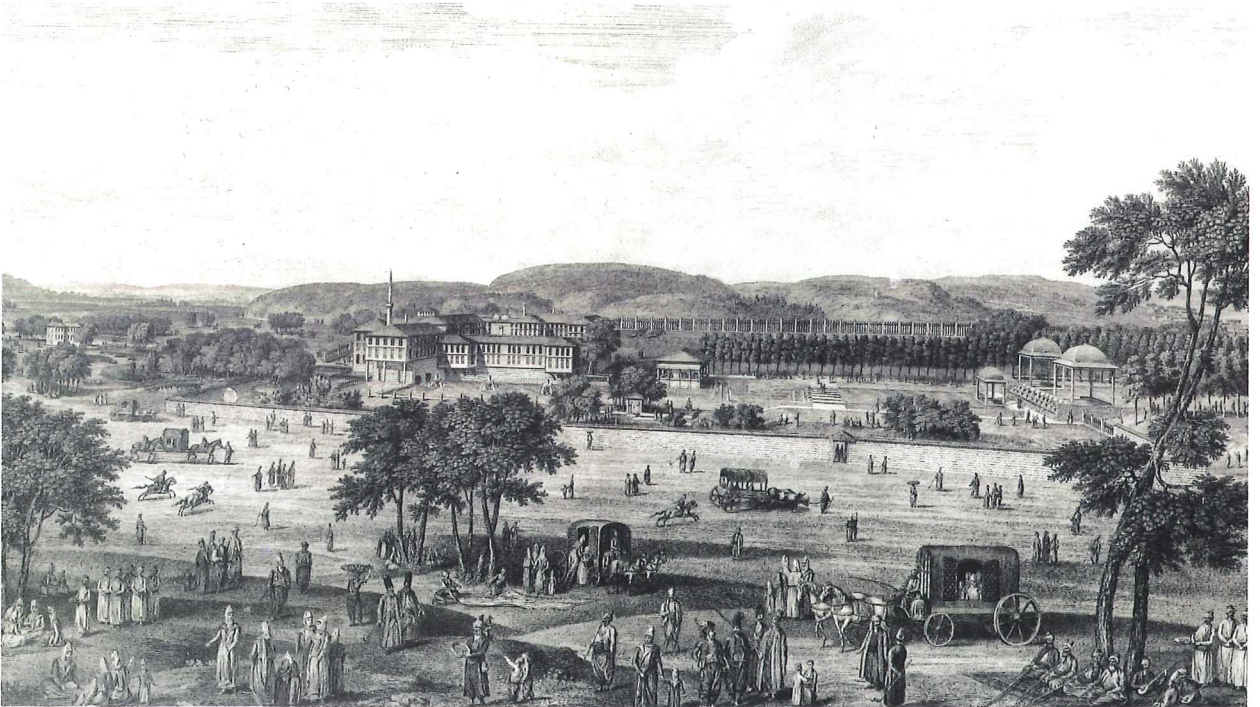
6 Mart 1716

Bu sene içinde ortaya çıkan garip hâdiselerden biri: Sultan Bâyezid semtinde bir kimsenin kızı zaman zaman birkaç gün kaybolup tekrar ortaya çıkarmış. Kendisine nerede olduğu sorulunca "Bir yeşil kuş gelip beni arkasına alıp Mekke ve Medine ve Kudüs gibi mübarek yerleri ziyaret ettirip tekrar getirir" diye cevap vermiş. Bu mesele padişahımızın malumu olduğunda yukarıda sayılan mübarek yerleri iyi bilen kimseleri gönderip kızı sorular sordurduklarında doğru cevap verince, şaşılacak bir hâdise olduğundan Râşid Efendi'ye tarihine yazması için ferman buyurulmuş.

13 Nisan 1716

Bu mübarek senede eşya fiyatları bir mislini geçecek şekilde artıp hatta odunun çekisi bir zolta ve yüz akçeye ve soğanın vukıyyesi (400 dirhemi) dört paraya satılır oldu. Biz bile yirmi paraya odun

Eski bir gravürde Kağıthane. Burada padişah için yapılan Sâdâbâd Sarayı ve köşklerinin bulunduğu mahalle Sultan Üçüncü Ahmed tarafından Sâdâbâd ismi verilmişti

aldık. Allah beterinden saklasın, âmin. Arpa bir kuruş, samanın bir vukıyyesi dört akçe oldu. Allah hayvan sahibi olanlara yardım etsin. İki bin vukıyye kömürü yirmi beş kuruşa aldık. Belki yine de faydamız oldu. Sonra daha da pahalılandı ve bir vukıyyesi dört akçeye satılmaya başlandı.

28 Mayıs 1716

Merhum Vezir-i A'zam Çorlulu Ali Paşa'nın Tersane gözleri arasında yaptırdığı cami-i şerifin etrafında bulunan vakıf binalar geçen sene yıktırılıp sadece cami ve hamam kalmıştı. Bu defa onların da yıkılması emredilmiş denildi. Ancak hamam ve şadırvan ve caminin altındaki dükkanlar yıktırılıp sadece minaresiyle cami-i şerif kaldı.

28 Eylül 1716

Bizim molla ve Molla Mustafa balık avlamaya giderlerken bu fakir de onlara katılıp Beylerbeyi karşısında biraz balık avladık.

7 Mayıs 1718

Büyük Ayasofya Vaizi Süleyman Efendi'nin bundan önce uydurup ortaya atdığı "vele'd-dâllîn" meselesi uzayınca, bu işe bir son verilmesi için ulema, meşâyih ve kurrâ padişah hazretlerine müracaatta bulundular. Süleyman Efendi'ye göre

"vele'd-dâllîn"deki dad harfi değil tı harfi imiş ve şimdiye kadar bu hususta gaflet edildiğinden belki kılınan namazların bile iadesi gerekirmiş. Allah, hayırlar vere!

23 Kasım 1719

Saadetlü padişah hazretleri Has Bahçe'de bir kütüphane yaptırıp bu günden itibaren burada tedrisat yapılmasına ferman buyurdularından Şam payesiyle Üsküdar ma'zûlü Mektubi Selim Efendi dersiâm olup bugün ders vermeye başlamışlardır.

28 Ağustos 1720

Bu gece saat üçte Cihangir Cami-i Şerifi içine ateş isabet edip bütün tavan ve minare külâhı ve civarındaki Şeyh Hasan Efendi Tekkesi ve Fethi Efendi türbeleri yandı.

10 Ağustos 1722

Kağıthane tamamlandığından sadrazam hazretleri padişah-ı âlem-penâh hazretlerini art arda üç gün davet edip at koşuları, top ve tüfenk atma ve diğer eğlenceli şeylerle eğlendirmişlerdir. Anadolu ve Rumeli kazaskerleriyle Şeyhülislâm da davet olunmuştur. Kağıthane'nin ismi de değiştirilerek Sadâbâd diye adlandırılmıştır. Hatta bu sıralarda düşürülen tarihlerde de bu isimle

Gelibolu sahilini gösteren eski bir gravür (Jean Baptiste Henri / Eugène Cicéri)

anıldı. Padişah hazretleri, sadrazamın bundan önce Çubuklu Bahçe'de yaptırdığı havuz, kasır ve çeşmeyi gördüklerinde ona da Feyzâbâd ismini vermişlerdir.

29 Aralık 1722

Komşularımızdan Emir Dakîk'i bu gece davet edip yemekten sonra gece altıya kadar oturduk. Helva yapıp Kısahan Derviş Mehmed de çağrılarak Ebû Müslim Destanı'ndan bir bölüm okundu.

25 Nisan 1729

Hıristiyanların Paskalya yortusu bu güne rastladı. Bu sene Rum taifesi bir hafta önce bayram yaptılar. Doksan beş yılda bir hesapları böyle gelirmiş.

10 Ağustos 1729

Dört-beş ay önce saadetlü padişah hazretlerinin Bâb-ı Hümâyûn önünde yaptırmaya başladıkları sekiz köşeli eşsiz çeşme bitmek üzere olduğundan bugün varıp temâşâ eyledik. Gerçekten nadide ve eşi görülmemiş bir eserdir ki her gören hayran kalır. Hatta padişahımız söyledikleri tarihi, kendi elleriyle yazıp yerine koydurmuşlardır. Zemin üzerine celi sülüs yazıdır.

12 Kasım 1731

Bu günlerde Üsküdar fırıncılarından biri asıldı. İsbet. Bakkal, kasap ve fırıncılardan sekizi de İstanbul'da asıldı.

29 Ocak 1734

İki aya yakın oldu ki mum bulunmayıp büyüğe, küçüğe bir parçadan fazla mum vermezler. O da mum olsa. Önceleri ikisini bir akçeye verirlerdi. Bunlar o mumlara da benzemez. Gece iki saat yanmaz. Ne acayip işler olmaya başladı.

13 Ağustos 1734

Bugün de vezir kontrole çıkıp eksik tartan ve satan dükkân ve bakkallardan birkaçını astırmış. Zaman zaman çeşitli yerlerde her ay birkaç adam asılmasına rağmen kimse ibret almıyor. ■■

Sultan Üçüncü Ahmed tarafından Bâb-ı Hümâyûn önünde inşa edilen Üçüncü Ahmed Çeşmesi

